

שבת טיש

וקראת לשבת ענג

ספורים ואגדות פנינים ופרפראות מדות והליכות

פנינים

ויהי מקץ שנתים ימים (מא, א) - התבות סמוכות אל התבות שבסוף הפרשה הקודמת, ולא זכר שרי המשקים את יוסף וישכחהו, ויהי מקץ. ורמז בדרך הצחחות יש פאן לדיני הנרות בהנקה, מפני שפרשת מקץ חלה בדרך כלל בימי ההנקה, והלכה היא שאסור להנות מנרות ההנקה, ולכן מוסיפים לו גר אחד בשמש כדי להנות לאורו. ואם לא זכר שרי המשקים, הוא בעל הבית הנותן משקה השמן בנרות, את יוסף - שלא זכר להוסיף את גר השמש במנורה, וישכחהו - ושכח לצק בו שמן ולהדליקו, אזי ויהי מקץ - הנרות הם מקצים למצותם ואסור לו להנות מאורם... (מנחת כהן)

אמרו חז"ל, בין שאמר יוסף לשור המשקים זכרתי והזכרתי, נוספו לו שנתים. מפני שזכירה היא לשנה, כמו שאין המת משתבח מן הלב אלא לאחר י"ב חדש, וגם פרשת זכור נקראת פעם אחת בשנה כדי לזכר מעשה עמלק, וכנגד כל זכירה שאמר יוסף לשור המשקים נוספה לו שנה בכלאו. (אבני שהם)

מקץ שנתים ימים ופרעה חלם (שם) - כתב רבנו בחיי, למה לא נאמר ופרעה מלך מצרים? אלא מפני שהיה החלום הזה בעיניו האור תחלת מפתו, על-כן לא הזכיר בו הפתוב מלכות, כי אם השם לבדו. רק בהיות המעלה ליוסף הזכיר בו הפתוב מלכות לבדו יוסף, שנאמר יוסף בן-שלשים שנה בעמדו לפני פרעה מלך-מצרים. ורמז לזה כי שנתים ימים ופרעה חלם, נוטריקון ולא הזכיר מלכותו מלך מצרים, יען שהחלום תחלת מפתו, נשאר רק עם פרעה, יבוא יוסף חוזר למלכותו. (מגנות)

ויקבצו אתי כלי-אכל (מא, לה) - כתב המלבי"ם, שלא רק תבואה הכניסו לאוצרות, אלא כל מיני מאכל כמו קטניות ופרות. ורמז לזה בתבות ויקבצו אתי כלי-אכל השנים הטבות הבאת האלה ויצברו, בגימטריה לא רק תבואה אלא מין המאכל כמו קטניות ופרות. (שם)

כלנו בני איש אחד נחנו (מב, יא) - אמרו בלשון נחנו ולא אנחנו, כי נחסר מהם אחד והוא יוסף. אך לאחר מכן אמרו שנים עשר עבדיך אחים אנחנו מלא, שגם יוסף בכלל. (אור משה)

ספורים בפרשה

ויגלח ויחלף שמלתיו ויבא אל-פרעה (מא, יד)

בתחלתה של מלחמת העולם הראשונה, נאסר רבי ירמיה קליש מאופולא בידי הרוסים בקשד רגול לטובת האויב. קרוב לחצי שנה שהה בבית-הספר שבעיר לבליו, ורק לאחר שתדלנות מרבה ופעילותו של אחיו רבי מנחם מאמשינוב, יצא זכאי בדין ושחרר. "מה אמר אחי כאשר נודע לו על דבר שחרורו? בקש הרבי מאמשינוב לדעת, והתפעם לשמע, כי מיד עם השחרור בקש אחיו לדעת מהי השעה והתכונן לתפלה, עד שהיה נראה כי לא ארע עמו דבר, ויצא מבית-האסורים באדם היוצא מביתו לבית אחר. "דומה הוא אחי ליוסף הצדיק", אמר רבי מנחם בהתפעלותו, "שעליו דרשו חז"ל במדרש את הפסוק שבקבלת 'פרי-מבית הסורים יצא למלך' - 'זה יוסף', שיצא מבית-הספר לכס המלוכה בלי שמץ של התפעלות ויתרה".

ויבר יוסף את-אחיו והם לא הכירו (מב, ח)

רבי שמואל הלוי לויטין, משיפיע ישיבת 'תומכי תמימים' בארצות-הברית, נולד חמש ימים בדייק לאחר פטירת רבי שמואל מליובאוויטש והיה הראשון שנקרא על-שמו. הוא נודע כמדיין תורה מבהק, ביחוד בתקופת מגוריו בגרוזיה בתקופת מלחמת העולם הראשונה ואילוף, ומאחר יותר הגלה לסביר עקב פעילותו להצעת תורה, משם הצליח לברח בדרך נס. רבנותו הראשונה הייתה בעירה רוקשיק במחוז פוניבז' שבליטא, שם מלא את מקום חותנו רבי אשר מרגליות. בין שאר תפקידיו בקדש, היה מפקח על סדרי הלמוד בתלמוד-תורה, והיה מבקר בו לעתים כדי לראות שהכל מתנהל על מיינוחות. בין המלמדים היה אחד, שרבי שמואל חש בו ריח של מינות, אף שכלפי חוץ היה נראה נרא וחרד. עקב הרב אחריו, והפיש הזדמנות כדי לתהות על-קנקנו. והנה הגיעה פרשת מקץ, והרב נכנס לבחון את התלמידים כמנהגו. "מדוע הפיר יוסף את-אחיו והם לא הכירוהו?" שאל, וצפה לשמע מפי התינוקות את דברי רש"י "שיצא מאצלם בלא חתימת זקן, ועכשו מצאוהו בחתימת זקן", ואלו הם היו כבר בעלי זקן בשעה שנמכרו. אולם התלמידים הסבירו, שיוסף הכיר את אחיו מפני ששפיצא מהם היו בלם "מגדלי שער", ולא הזכירו כלל את חתימת זקנם. עמד מיד רבי שמואל על טיבו של אותו פרנש שהמינות אכלה בו, ולחש באזנו: "היות והקד בעל שער מגדלי ביעות פוזבות, איך יכול להקד את בנינו לתורה ויראת שמים טהורה". שקל לידו את שפרו, ושלחו לדרבנו...

אליהו חטאו בילד (מב, כב)

רבי יעקב קרנץ, המגיד מדבנא, היה נוהג להתנות עם משפירי הדירות שלו, שהרשות בידו להכניס אורחים לביתו פראות עיניו. בתקופת מגוריו בזמושטש, הלך פעם בשעת ביר-הערבים, וראה אדם סומא לבוש קרעים, עומד נבדף עם בנו הקטן ואינו יודע אנה יפנה. הכניסם המגיד לביתו, והתמסר למענם עד שעלה בידו למצא להם מקום מגורים הולם. לימים נפטר האב מאור העיניים והבן נותר בודד וגלמוד, והמגיד גדלו כבן. והנה התגלה הנער כבעל פשרונות עצומים, עד שנעשה לגאון בישוף-אל. יש אומרים כי הוא רבי שלמה קלוגר, שבאמת למד מפי המגיד בזמושטש, אך אביו רבי יהודה אהרן היה איש נכבד רבה של קומרוב, ולא איש עור ועגני.

אידינבוון וחקם כמוד

"עשרה קבין חקמה ירדו לעולם, תשעה נטלה ארץ-ישראל ואחד כל העולם כולו", כך אמרו חז"ל במסכת קדושין. מצינים הם בני ירושלים המסלמים בפי בהקמה ובינה יתרה, ביפי פנימי ואצילות-רות, רגליהם ארצה וראשם בשמי-שמים, ואינם מחזיקים טובה לעצמם. אחד מפקחי ירושלים הנודעים דודר העבר, היה החסיד רבי יוסף וינגר, שנועד כחפיא דיהודאי ופקח ממלח, אשר זכה לתורה וגדלה במקום אחד. ואת עשרו הרב יחד עם חקמתו הגדולה, לא שמר לעצמו, כי אם הקדיש למען הילת. ורבות מספר לדור על תכסיו ותחבולותיו פגד השלטון המנדטורי שבארץ-ישראל, בהצלת עשוקים מידי העושקים בדרכים ממלחות שהותירו את כלם פעורי פה.

אחד הספורים המרתקים שארעו עמו, עוסק בבנין הגדול של 'ההסתדרות' העומד עד היום במעלה רחוב שטראוס, שנקרא אז בשם 'רחוב צ'נסלור' על-שם הנציב הבריטי העליון, ותבונתו הממלחת של ר' יוסף הכהן גלים גם שנים ארוכות לאחר מכן. הספור החל עוד בתקופת השלטון העותמני, כאשר האזור כלו עדין לא היה מישב, ואחד המגורשים הנרחבים בו היה שדף למשפחת חילידי, אחת המשפחות המסלמיות החזקות בירושלים, ששאבו במשך שנים משרות נכבדות של שפוט ושלטון. המגורש היה רשום על-שם ערביה זקנה ממשפחה זו, ויושבה החקי היחיד, בהעדר צאצאים ובני משפחה אחרים, היה בן-אחיה, ראש העיר הערבי מוסטפה בן אל-חילידי. עם מותה של דודתו הערית, גלה ראש העיר לחרדתו, כי תקופה קצרה לפני מותה הקדישה זו את המגורש הגדול שבבעלותה ל'אקד' - ההקדש המסלמי, ובכך חמק אוצר בלום מבין אצבעותיו. אך הוא לא אמר נואש, והגיש תביעה בגנד ההקדש המסלמי בטענה שדודתו הישיבה לא היתה צולחה בדעתה בשעת חתימתה, ותבע לבטל את ההקדש ולהעביר אליו את הבעלות על-הקרקע.

באותם ימים, הוטל מס בידי עיריית ירושלים, שגשלה כמאור על-ידי הבריטים ועושי דברם הערבים, וכל משפחה ירושלמית נדרשה לשלם מס חנוך, למרות שתלמוד-התורה שבעיר סרבו להנות מתקציבי העירייה, מתוך מטרה לשמירת החנוך שהחזר ללא התערבות גורמים חיצוניים. נוצר אפוא מצב בלתי-נסבל וחסר-הגיון, כאשר המשפחות החרדיות בירושלים שלמו את המס, למרות שלא קבלו כל תמיכה ממוסדות השלטון, ובכפסם תמכו אפוא בבתי-הספר של החפשיים. לא פלא אפוא כי קמה זקנה גדולה וקרה, אוכלת דבר לא הועיל. ואז העלה הרעיון לנסות לדבר על-לבו של ראש העיר הערבי, ומשלחת נכבדה בראשה עמד רבה של ירושלים, רבי יוסף צבי דושינסקי, יחד עם רבי משה בלוי ורבי משה וולף, עלו אל ראש העיר כדי לנסות לשכנעו לעמוד לצדם. אל המשלחת הנכבדה צרף גם ר' יוסף וינגר, שהיה בקשרי-ידידות משכבר הימים עם ראש העיר. אולם הספויים להצליח לא היו גדולים, שכן ראש העיר לא שמע אלא כחוקמת גומי להחלטות השלטון הבריטי, והיה מבצע אוטומטית כל הוראה שהיו מטילים עליו, וחותם בעינים עצומות על כל המסמכים שהיו מגישים לו, עם כניסת חברי המשלחת, כאשר דמותו המרשימה של הרב דושינסקי צועדת בראשה, פנה ר' יוסף במהירות אל ראש העיר ואמר: "דע לך כי איש קדוש ונכבד עומד לפניך, ואם תשמיל להשביע את רצונו ולמלא אחר דרשתו, תוכל לזכות לברכה מיחדת ולהצליח במשפט שלך עם ההקדש המסלמי בענין המגורש שלי-דודתך". זיק של חמדנות נצת בעיניו של ראש העיר, והוא קם מיד מלא קומתו כדי לכבד את האורחים הנכבדים, והקשיב במלא תשומת הלב לבקשתם. מובן מאליו כי לאחר סיום דבריו של הרב הנכבד, נענה ראש העיר בחיוב, והודיע כי הוא מבטל לחלוטין את החוק הגורף, וחתם על צו הפוטר את היהודים החרדים בירושלים מתשלום מס החנוך. שלטונות המנדט לא אהבו, בלשון המעטה, את החלטתו של ראש העיר הערבי, ובטוחים היו כי הוא קבל לידו סכום עתק מידי המשלחת החרדית שהגיעה ללשכתו, אולם את הנעשה אין להשיב. זמן קצר לאחר מכן, זכה ראש העיר במשפטו המתקשר, וכאשר התפרסמה ברכתו של הרב דושינסקי, קשרו כלם את-הדברים, ושם-שמים התקדש ברבים.

זמן מה לאחר מכן, רכש ר' יוסף חלק מבית שעמד בסמוך למגורש המדבר, ונעשה שותף לבעל-הבית הערבי. בשנת תש"ח, עם יציאת המנדט הבריטי מהארץ, הפך ר' יוסף לאפטרופוס על השטח כלו, בהעדר נוכחותו של בעל-הבית הערבי, והוא קבל על-כף אשור ממשלתו מבהק, שנים מספר לאחר מכן, נמפר המגורש הנטוש כלו לידי הסתדרות הפועלים, והלכו החלו להקים במקום בנין רב-קומות, שהחשב באותם ימים לבנין שלי-מש. ר' יוסף ישב מר-הצד ושתק, למרות שעמד מיד על העבודה כי הבנין הולך ונבנה בחלקו על קצה המגורש שבבעלותו. ורק לאחר שהסתמיה הקמתו של הבנין כלו, הגיש ר' יוסף קבלנה נגד ההסתדרות, ודרש להרס את חלקו של הבנין שחרג אל שטחו... בתחלה התקבלה פנייתו בזלזול, אולם כאשר הלכו חקרו והתעמקו בדרך, גלו לחרדתם כי הצדק עמו, ובעל-כרחם נאלצו להתחנן בפניו כי יותר להם על הדרשה להרס את הבנין הענק שהיה עתה הוקם, בתמורה לפצויים גבוהים. ר' יוסף יצא מהספור כשידו על-העליונה, ודמי הפצויים שקבל היו מעל ומעבר לשווי האמתי של המגורש. והיה זה בגדר תשלום שכר הפרות על פעילותו הרבה למען יהודי ירושלים ובטול גזרת מס החנוך, והקרו קימת לו לעולם הבא.

מאורות

רבי חזקיה די-סילבה, ה'פרייחדש' תשל"ו
ליום ההולולא כ"ח בכסלו תנ"ו

מגדולי פוסקי הדורות, ונודע בספרו "פרייחדש" על שלחן ערוך, ארדה-תים ויורה-דעה. בן ליט שנים בלבד היה בפטירתו, אולם נחשב כ"מרא דארעא דישראל", והתת"ם סופר כתב כי בכל מקום שהוא מחמיר אין מי שיכל אחריו. כחו בתורה היה כלב הארי, ולא נרתע לחלק על פוסקים אחרים כאשר ראה כי הצדק עמו. עקב כך התעוררה במצרים מחלוקת גדולה נגדו, ספרו נדון לגניזה והלמוד בו נאסר, שכן "לא חלק בספרו את הכבוד הראוי לגדולי הראשונים וחלק עליהם, וגם דבר בספרו נגד הגאונים כדבר איש אל-רעהו". ה"אור החיים" הקדוש הדפיס את ספרו "פרייחדש", ובו הוא חולק רבות על פסקיו, וכן יצאו חבורים נוספים נגדו, אולם למעשה התקבלה דעתו וספרו נחשב לדורות. החיד"א מספר, כי בצעירותו התלזה אל רבו ה"אור החיים" שהעלה להתפלל על קברי הצדיקים שבירושלים, וכשעמד ליד מצבת ה'פרייחדש', "ראינו שנשאר יחידו על מצבתו כמו רביע שעה, ודחושי מרחשן שפנתה, והבנו דהיה שואל מחילה ואמר לו כי לשם שמים נתפנו וכיוצא", ומענין שה"אור החיים" נקבר בסמוך לו. בשנת תמ"ט יצא מירושלים לגולה להשיג תמיכה כספית לישיבתו של רבו המג"ן, רבי משה גלנטי, והצליח מאד בשליחותו. מקשה זיפנים שגור את ציור דיוקנו לארצות הגולה, כדי לאמת את דבר שליחותו, והוא השתמר לדורות. חותנו רבי רפאל מרדכי מלכי היה ממחה ברפואה, וכך גם בנו רבי דוד בעל הספר פרייחדש בעניני רפואה.

יוסף דעת

מירוש מענין לציונה השמות המצויים אפרים פישל, אמר רבי פינחס מוקדו, שהוא על-שם הברכה שביר יעקב את יוסף שבני יצחק ורבו כדגים, ועיקר הברכה היה על אפרים כפי שנאמר בפרשתנו "ואת שם השני קרא אפרים מיהרני אלקים קרצו עיני", והוספו שמסביבו זו חודש אור מעובר, מפני שמול החודש הוא דגים בסימן של ריבו וברכת שפע. בעבר, נהגו רבים מירושל, אשכנז, להניח לבניהם שם חול נוסף על שם הקודש שלהי, שהיה נוח יותר לשמונים הנוטריים שחלקו להנות את שמותיהם היהודיים. בדרך כלל נבחר שם החול כתרומה לשם הקודש או כרמו לו. דומה לכך הוא פישל לאפרים כאמור, וכן ישכר-הוא דגים בסימן של ריבו וברכת שפע. בשכר שחזק זומה לחמור גם וסובל עול תורה, אך כיון שהתאר חמור אינו נאה המירווח לרב או בער באדיש. אך יש מסבירים שבען הוא תרגום הודאים שמהם נולד ישכר, ובטעות תרגמוהו לרוב וצירפיהו לישכר. ואילו רבי 'קלך המכונה פיבל' שלוינגר תלמיד הכתב סופר, במיא כספרו 'תורת בני-יש' פירוש מענין, שהדוב היא החיה השניה שראה דינאל בחלומה לאחר האריה, ולכן נקרא ישכר בשם דב, כי ישכר היה השני בדגלי השבטים לאחר שבט יהודה. נפתלי התחבר עם צבי ובתרגומו באדיש הירש, כי הוא נמשל לאיילה שלוחה, וכיון שבאירופה לא היה האיל מצוי תורגם השם לצבי המהיר; יהודה נמשל לאריה שנאמר "גור אריה יהודה" מכונה אריה לייב, ויש המחלקים בין לייב שהוא תרגום אריה באדיש, לבין יהודה לייב ולייביש מלשון הודאה כנאמר "התנח אודה את ה'", בנימין נמשל לזאב שנאמר "בנימין זאב יטרוף", ומכאן החיבור של בנימין זאב וולף; שלמה מתחבר עם זלמן שהוא שישוב של סולומון השם הלועזי של שלמה; אשר שהוא מלשון אושר, מכונה זליג משמעותו בגרמנית איש מאושר; שרגא משמעותו בארמית אור, מחובר עם פיבל שמקורו מהאפולו שהוא אילול השמש ביוונית; מיכל הוא שם כינוי ליהואל, שכן בתנ"ך הוא שם אשה מיכל בת שאול; מענדל בגרמנית הוא כינוי חיבה לאיש, או שמקורו מהשם מן שהוא יצור השם נמחם ובתוספת האותיות דל המבטאות הקטנה מתוך חיבה, ואין משמעותו מאנדל"ן, שקד, ומכאן השמות מאניש, מאניס, מענין ועוד. בלויבאוויש מקפידים לכתוב מענדל בעי"ו שהוא בנימטריה; צדק ומנחם בנימטריה צמח ומתקבל "צמח צדק" שהוא ספרו של רבי מנחם מענדל מליובאוויטש, אך ביוזיץ כותבים מנחם מענדל עם ו"ו שהוא בנימטריה צמח צדק, לרמוז לספר "צמח צדק" של רבי מנחם מענדל מוויז'ניץ...

ראה נתתי אתך על כלי-ארץ מצרים

היה זה בתחילת המאה החמישית למניננו, החל משנת ת"ר ואילוף. רוסיה הצארית החלה לפעל להחדרת ההשפלה בקרב היהודים וקרויבם אל התרבות הרוסית. בשנת תר"ג התפסקה בפטרבורג הבירה ועדה של נציגי היהודים, בראשה עמדו ה"צמח צוק" מליובאוויטש ורבי יצחק מוולוז'ין, ואליהם הצטרפו גם שני נציגים שנטו אל ההשפלה, בצלאל שטרן ומנחם לילינטל. שני הגאונים עמדו בצדו של חלקם נגד הוצאת ההנהלה את גזרות הנוהף על יהודי רוסיה, ופעלו על לבם של שני הנציגים הנוספים להצטרף אליהם במלחמתם כנגד פחות הרשע של הצאר. מאותה אספה נשתמרו לגזרות כמה אמרות ופניני-שפר, וכחם יפה אף בימינו. בראש הוועדה עמד שר ההשפלה הרוסי סרגי אורוב, שנפס לשיכנע את חברי הוועדה בדבר נחיצות ההשפלה בקרב היהודים, שנוי מלבושיהם וטמיעתם בקרב האוכלוסייה המקומית. באחת השיבות פנה אל רבי יצחק מוולוז'ין ותמה: "מדוע לובש הנך טלית גדולה עם ציציות ארפות כלי-ארץ? והלא הדוקטור לילינטל לובש ציצית קטנה שאינה נראית מבחוץ?" חידך רבי יצחק וענה: "הרי מצות ציצית נתנה לנו כדי לזכור את מצות ה', שנקאר וראיתם אתו וזכרתם! אף אין כח הזכרון שיה לכלי-אדם, ואם לילינטל שהוא אדם בעל-מח וזכרן, די בציציות קצרות כדי שיזכירו לו את המצות, אני שאיני אלא יהודי וכן מהדור השני, וקוק אני לציציות ארפות לזכירת המצות..." התשובה החדה הביכה את השור, והוא נענה באנחה: "חבל עליך רבה של-וולוז'ין! אלו עסקת בחכמה פשם שעסקת בתורה, אזי היית ראוי להיות שר מלכות... אולם רבי יצחק לא נותר חייב והשיב: "ואלו אתה, אלו היית בן-ישראל ויית עוסק בתורתנו הקדושה פשם שעסקת בחכמה והשפלה, היית ראוי להיות רב בישראל..."

ושני באורים מעניינים העוסקים בפרשת ויגש, נשמעו מפי רבי יצחק באותה עת. הראשון עסק בשאלה שנשאל מאחד השרים על דברי יוסף אל-אחיו: "בזאת תבחנו, חי פרעה אס-תצאו מזה, כי אס-תבוא אחיכם הקטן הנח", ותמה: "ביצד ההין יוסף, אחר שהמלך בידי פרעה למשנה למלך, להשבע בחי פרעה לשקר?" ונענה מיד: "המלה 'חי' פשהיא נכתבת בצירי, היא פנוי לקב"ה לבדו, שהוא 'חי' העולמים, וכיון שפרעה עשה עצמו לאלה, ושקר בכך את כלם, נשבע יוסף בחי פרעה, במשמעות של 'פשם שפרעה הוא אלה', כך יתקום הדבר הזה. וכשם שהוא שקרן, גם זה שקרן..."

שיחות רבות נהל רבי יצחק עם לילינטל, כדי להשפיע עליו שלא להפגע לדרשות הצאר. באחת השיחות אמר: "בפרשת מקץ, לאחר שיוסף הוצא מבית-הסתר והובא לפני פרעה, פשהיא פותר את חלומותיו להפליא, אמר פרעה ליוסף 'אתה תהיה עלי-ביתי ועל-פיך ישק כלי-עמי', והינו שפרעה המליך בכך את יוסף למשנה למלך ועל-פיו יתנהלו כל סדרי המלוכה. והנה בפסוק שלאחר מכן, שוב אמר פרעה ליוסף 'ראה נתתי אתך על כלי-ארץ מצרים'. והדבר תמוה, לשם מה נזקק פרעה לכלל את דבריו שוב? והלא כבר אמר לו שהוא ממנה אותו למשנה למלך, ומה לו לשוב ולומר לו כי הוא מעמיד אותו על כלי-ארץ מצרים?" לילינטל הנהן בראשו לאות הספקה לקשיה האיתנה בפרוש הכתובים, והמתין להסבר של בן-שיחו שפודאי יבוא, ואמנם רבי יצחק הטעים ואמר: "פרעה ידע, כי שרי מצרים יתנגדו בתקף למנוי של יוסף למשנה למלך על מצרים. שהרי יוסף לא היה אלא נער צעיר, בן-בלי-שם, שזה עתה יצא מבית האסורים, אליה נכנס פעד מרשע, וכיצד אפשר להמליך אדם כזה למלוכה? והרי לתפקיד המלוכה דרושים חמשה תנאים חשובים ויסודיים. ראשית, צריך המשנה למלך להיות ליד המדינה ולא תיר וארח שבא מבחוץ. שנית, הוא צריך להיות בעל אותה אמונה ודת הנהוגה במדינה, ולא יתכן שישתדף לדת אחרת. שלישית, עליו להיות איש מיהם מזהם האצילים והפרתמים אשר בארץ, ולא עבד פחות ונקלה. רביעית, עליו להיות איש בא בימים ובעל נסיון חיים, אחד שפכר הספיק לפעל רבות בחייו ולצבור תבונה ונסיון מעשי. והחמישית, עליו להיות בעל משפחה, ולא עול ימים ורוקן, והנה אצל יוסף לא היה אפלו אחד מחמשת התנאים, שכן לא היה מצרי, ולא האמין באמונתם, לא היה מיהם ולא זקן בעל נסיון, ואף עדין לא נשא אשה. ולכן הדגיש פרעה באזניו 'ראה נתתי אתך' עם כל חסרונותיה, 'על כלי-ארץ מצרים' על אף שאינה בן המדינה ואינו יודע מהי אמונתה, 'אתה' הצעיר, עול הימים שעדין לא בנה בית. אולם מכשך אני מקד שלא תצדיק את הערעורים והטענות נגדך, אלא תמלא את תפקידיך בנאמנות, כדי שפלקם יראו שפחרתי באיש הנכון". בסיומו דברים אלו, הצביע רבי איצ'לה מוולוז'ין על איש שיחו, דוקטור לילינטל, ואמר: "גם אתה לוקה בכל אלו החסרונות. אתה הנך יהודי שבא מגרמניה, ואינה נתיב רוס; אינו יודע מהי רמת אמונתך בתורה הקדושה, ולא את יחוסך ומוצאך, ואף צעיר לימים אתה שטרם נשא אשה. אך לך להתפלא אפוא על החרדה הגדולה של פלנו מקד, הבא בשם השלטון ממרוקן כדי לשנות את כל יסודי הנוף ולדינו, ולנסות להכניס בהם שנויים מספנים חלילה". בדברו, פרץ רבי יצחק בבכי גדול, עד שגם בן-שיחו, שליח הצאר, התרגש עד דמעות, ונכר היה כי הדברים חדרו עמקות ללבו. קשה לדעת מהו עמק השנוי שחל באיש בעקבות דבריו הנלהבים של רבי יצחק מוולוז'ין, אולם עבדה היא שלאחר פשתים נסע לילינטל לבקור משפחתו בארץ מוצאו גרמניה, ובאפן מפתיע ובלתי צפוי לא שב יותר לרוסיה, אלא עקר במקום זאת והפליג עד ארצות-הברית, ויהודי רוסיה נשמו לרוחה. ♦

פניני אור החיים

מדברי האור החיים הקדוש על הפרשה

ויקרא וגו' והנה חלום (מא, ט) - אולי כי בחלום השקלים לא הכיר בו בחלומי כי היה חולם, והיה חושב שהיה בקרקע לרב בהירות הדבר והכירו בלא בלבול כדרך החולם, אלא אחר שקמד משנתו אז הכיר למפרע כי היה חולם, והוא אומר ויקרא פרעה, והנה מצא עצמו כי חלום היו הדברים ולא בהקרא:

מלא וגו' ואת-גביעי וגו' (מד, א"ב) - צריך לדעת טעם יוסף בעניינים אלו. ואם לצערם, הלא מעשיו מוכיחים כי גמר כלבו השלום ואכל ושתה עמם והראה להם שלום. ואולי כי נתפזר לשלשה דברים. האחד, כדי שיכפר להם עון הגנבה שגנבוהו, היה עושה להם דברי חסד כדי שיהיה הבשת על מין העון עצמו של יוסף ויכפר עונם. והשני, לראות אם יתנו נפשם על בנימין ובאמצעות זה יכיר כי מודדו מדידת אהוה עם אחיו ויכפר להם עונם. השלישי, לרמוז להם ענין הגנבה אולי יתחילו להתרגש כי יש מי שמכיר מעשיהם בבית הלוי.

וכן מציינו לו שהיה רומז להם הדבר בפרטים אחרים, דכתיב וישבו לפניו הכפר בכרתו וגו', וכאלה רבות: **הלא זה וגו' (מד, ה) - לא הצדף להזכירו להיות האיש הלוי הוא תמותו הגביע באמתחת בנימין, לזה לא היה צריך להזכירו ומכיון אצלו הדבר שעל הגביע הוא מדבר. וכנותן דבריו הוא להודיע טעם הרגשתם בגנבה תכף ומיד, כי זה יגיד שהדברים מעשה ידיהם אשר כוננו, לזה אמרו הלא זה אשר ישתה אדני בו, פרוש בתמידות, ומצד זה הוא דבר הרגיל להשתמש בו ומזה ידעו תכף לנבנתו, ואמרו והוא נחש ינחש בא לתת טעם לדבריו בדרך זה בפשיטות שהם גנבוהו ולא חשד באלת, לזה אמר נחש ינחש, פרוש נחש - מה שלפניו ינחש - מה שעתיד להיות, ובו נחש וידע כי הם יגנבוהו, ואולי כי לטעם זה נתנו לכ עליו אחר הליכתם:**

דברי הימים

בערב שבת חנוכה, כ"ו בכסלו ד'תתקנ"ט, נפטר רבי אברהם ב"ר דוד, הוא הראב"ד השלישי ממשפחת ראובן שבצפת בעל ההשגות על הרמב"ם, חתן הראב"ד השני בעל האשכול. נחשב כאחד מגדולי הדורות, ותלמידו הראשון מלונל כתב עליו "גדול הדינים אשר בארץ", וכן תיארו הרשב"א "גדול המורים", המאירי מכנהו "גדול המגיהים", ואמרו עליו "שהיה סוקר כל התלמוד בסקירה אחת כבמזרה ורחת חיבורו המפורסם הוא השגותיו על 'משנה תורה' של הרמב"ם, שהיה צעיר ממנו בשנים, ולעתים התבטא כנגדו בלשון חריפה וחדה, ותולים זאת מפני החשש שלו שמא יחדלו ללמוד את התלמוד ועסקו רק בדברי הרמב"ם, ואחרים תלו זאת בעושרו הרב 'ועשיר יענה עזות'. גם בהשגותיו על בעל המאור בדבריו על הרי"ף התבטא בחריפות גדולה, כגון "זה המאור אינו מאיר", "לא הקושיא קושיא ולא התירוץ תירוץ, הראשון הבל והשני שקר", ובחלק ממהדורותיו הושמטו ביטויי החריפים. הראב"ד נחשב כאחד מראשוני מוסרי תורת הקבלה, כפי שכתב בעצמו בהשגותיו על הרמב"ם: "וכבר הופיע רוח הקודש בבית מדרשו", וכן "כך נגלה לי מסוד ה' ליראיו", ובספר "בעלי הנפש" כתב: "הראוני מן השמים". אך רבי משה בן-חביב כתב שאין הכוונה שזכה לסודות מן השמים, אלא "כיוון שערב לו הפירוש והחילוק שפירשו, אמר כן בדרך גומחה". אמרו עליו שמירוב קדושתו ופרישותו זכה שהתגלה לו אליהו הנביא ומסר לו סודות הקבלה, ובנו רבי יצחק "סני נהור", שכונה כן על-שם שהיה סומא בעיניו מלידתו, נחשב כאחד מראשוני המקובלים ומכונה בידי רבנו בחיי כ"אבי הקבלה". דבר פלא מובא בספר "שבט יהודה", שבבכורתו עסקו כהנים מרוב קדושתו. הראב"ד מוזכר בתוספות ד' פעמים.

משפחה

כאשר באו אחי יוסף אליו, נאמר "ויזכר יוסף את החלמות אשר חלם להם". ופרש ה"שפע חיים" מקלוזנבורג, שרק באותה שעה נזכר מאחיו, כי עד אז עקר מלבו את כל המאורע, מתוך שהיה מעביר על-מודותיו, כדי שלא תהיה שנואה כפיושה בלבו. ולכן קרא את בנו מנשה, "כי-ישני אלמים את-פלעמלי", דהיינו שהודה בקד לקב"ה אשר היה בעוון להשיחית הכל מלבו.

בשפתו רבי אברהם שמואל רבינוביץ אישישוקר בעל "עמודי אש" געיר ורסין שבפסלך קוננה שבליטא, ארע שבבקר יום-השבת, הקדים 'הרב מטעם' לבוא לבית-הכנסת, והתישב במקומו הקבוע של הרב בתל המזרח בסמוך לארון-הקדש. הצבור התירא מפני האישי לפי הפלל של חז"ל "הווי היריון ב'שעות', והקליג בכל-כחו על החצפה ועזות-המצח שלו, ואף רבי אברהם שמואל עצמו העביר על-מודותיו והתישב מאחורי הבימה ללא אמר ודברים. לאחר קריאת התורה, הכניס החזן את ספר-התורה לארון-הקדש, ושכח לקרא את תפלת "הנותן תשועה למלכים", כפי שהיה נהוג באותם ימים לברך את הצאר הרוסי ואת בני משפחתו. 'הרב מטעם' לא הרגיש בדבר, אף לפתע קפץ חיל זקן מניקוליב, וזעק חמס על 'הרב' שהרשה לדלג את התפלה לשלום הצאר. ועוד שטרם הספיק להלה להתנצל, בפרו החיל בסטירת לחי מצלצלת, מהומה פרצה בבית-הכנסת, ועזריו של 'הרב מטעם' הזעיקו את המשטרה שאסרה את החיל על הפרעת הסדר הצבורי, ועל הפאת הרב שהנו פקיד ממשלתי. אף החיל לא ותר ועמד על שלו "כי לא ירשה לזלזל בכבוד הקיסר הנערץ, אותו שרת בנאמנות במשך עשרים וחמש שנה". לשמע דבריו של החיל, התבלבל קצין המשטרה ומהר להודיע על-ידי פקד למושל המחוז, והוא הזמין את 'הרב מטעם' ואת החיל לשעבר לדון. כאשר דרש להבין כיצד הרשה 'פשע' שכזה, טען 'הרב מטעם' שהוא ישב רחוק מהבימה ולא שמע את החזן. ומתוך שכח והלל לחיל הותיק על נאמנותו הגדולה לצאר הרוסי, פקד המושל על 'הרב מטעם', כי מעתה ואילך, כדי למעט טעויות דומות בעתיד, עליו לשבת בקביעות ליד החזן בסמוך לבימה, ולא ליד ארון-הקדש...

מפני ירושלים בדרך העבר היה רבי שמואל גפני, שבצעירותו שמש בדרך ומורה-הורה געיר שטרנוביץ, ועלה ארצה מתוך שאיפה שלא לעשות תורתו קרדם להפר בו. מראי פניו של רבי דוד משה משוורטקוב היה, ולאחר שעלה ארצה באו רבים כדי לראות את העינים שזכו לראות את עיניו של הצדיק משוורטקוב. ביום הכפורים שנת תרנ"ג הגיע למצות, ונסע לרבו כדי לזכות בהנחת תפלין מדיין ולהתברך מפיו. רבים הגיעו אז אל הצדיק, והדחוק היה רב ועצום. הגבאי ר' ישראל נסה לפתח את הדלת כדי להכניס את הגבאים לפי סדר, אולם הדחוק היה בה דגול עד שהדבר נמנע ממנו. החל הגבאי לדחוק את הצבור לאחוריו, וכשראה כי עמלו לריק, אבד את עשתונותיו, תפס את כובעו של הנער שמואל שלפניו, והשליכו למרחק כדי להכריחו לשוב על-עקבותיו. היה זה פובעו החדש של הנער, אותו רכש בפומון הדל שהיה להזרין, ומזבן מאליו כי הדבר פגע בו עמוקות. בעדינות נפשו לא הצליח להבין כיצד הגיע הגבאי ליד רתחה, עד שנטל חפץ שאינו שלו והשליכו פדמן אשר על-פני השדרה, אף את הקפדתו ועברתו שמר בלבו ונשא דומיה את-סבלו. בלית ברירה נאלץ הנער להתמתין בסוף קהל הממתנים, למרות שהקדים לבוא ועמד לפניהם, ורק לאחר זמן קרובה וכה להפגש אל הרבי ולהתברך מפיו. מאחר יותר, כאשר שבה רוחו אליו, החל לבו מכה אותו על שבה הקפיד על הגבאי, והחל ללמד עליו זכות, שבדאי לא עשה כן אלא מפני שבקש למלא את תפקידו ובררה אחרת לא היתה בידו, עד שהחליט שהוא זה שצריך לפגוש את הגבאי על אשר שמר לו טינה בלבו עליו. אף כיון שהיה זה כבר לאחר שיצא משוורטקוב, שמר בלבו את המאורע והתפגש לפגוש את הגבאי בנסיעתו הבאה אל הצדיק, אולם כיון שבאותם ימים לא היה הנסיעות מהירות בבימינו, לא נקרתה בידו הזדמנות נאותה כדי לפגוש את הגבאי שוב, ובינתיים נפטר הרבי בשנת תרס"ד. ואם הגבאי שכח את המאורע בלו, וספק אם זכר אותו לכתחלה, הרי שרבי שמואל לא שכח את-הדבר אף לרגע, ומאז החל להפעל מדי יום שיזכה לפגוש את הגבאי בעלמא הדין ולפיסו פראוי. בארבעים שנה עברו מאותו מאורע שהתרחש בשעה שרבי שמואל היה נער בכך שלש עשרה, ובשנת תרצ"ב עלה לארץ-ישראל והשתקע בירושלים עיר הקדש. ובכל אותן ארבעים שנה, המשיך להעתיך בתפלתו כי יזכה להפגש עם אותו גבאי, על-מנת שיוכל לפגוש ולבקש את מחילתו, ואף זכה שתפלתו התקבלה בדרך פלא. היה זה כאשר נסע לתל-אביב להשתתף בבית מילה של אחד מבני משפחתו, ושם הביט בסבו של הרה הנוול, שהיה איש זקן וגבאי בימים, וחס כי האישי מר לו מעברו הרחוק. לאחר ברור קצר גלה לשמחתו, כי הישיש אינו אלא אותו ר' ישראל, גבאו של הצדיק משוורטקוב. התפעם רבי שמואל לראות כי תפלתו לא שבה ריקם, ומיד לאחר הברית פנה אל הזקן והזקיר לו בדרך כבוד את המאורע שהתרחש בארבעים שנה קדם לבן. "רוצה אני לבקש את מחילתך על שהבאתי אותך ליד רגלי, אמר רבי שמואל בהכנעה ומתוך העברה על-מודותיו, והגבאי הישיש התפעל מאד מדבריו, וטען שהוא זה שצריך לבקש ממנו מחילה ולא להפך. כללו של-דבר, שהשנים התפגשו בלב שלם ונפרדו לדרכם בלב שמח. והנה לקחת התבשר רבי שמואל, כי אותו גבאי ישיש שבק חיים לכל-חי ונפטר לבית עולמו, והיה הדבר לפלא שמימי שזכה לפגוש אותו סמוך לפטירתו, כפי אשר הפציר בתפלתו שנים בה ארכות.

מטעים

חלום אחד הוא (מא, טז)

כתב חלום בטעמה והתבות אחד הוא מחברות בטעמיותו, כי יוסף בא לרמוז לפרעה ששני החלומות שהלם פתרונו אחד, ולכן נאמר בלשון יחיד חלום אחד הוא ולא חלום אחד הן, על הפרות ועל השבלים, כי באמת הוא חלום אחד. (ברכת אשר)

ויפתח יוסף (מא, טז)

בטעמי קדמא ואזלא, שיוסף לא פתח האוצרות אלא לאחר שהרעב הקדים והלך וגבר. (דברי יחיאל)

ויאמרו שנים עשר עבריד (מב, יז)

כתב ויאמרו מטעמת בטעם רביעי, והתבות שנים עשר בטעמי מנה זקא, ורמז יש פא על העתיד להיות לשנים עשר השבטים, שרק שנים מהם, יהודה ובנימין יתרו במנוחה בארץ-ישראל, והנו רביעי מלשון רביעה ומנוחה, ואלו עשרת השבטים שהיו תחלה מגורים ופלשו ויצאו בגלות. (טר תמיד)

הננו עברים לארבי (מב, יז)

בטעמי מהפך פשטא זקא קטן, ורמז יש פא בדרך המוסר, להראות את הדרך למי שהפך להדבק באדון הוא הקב"ה ולחיות לו עבד נאמן, אזי צריך הוא להיות בבחינת מהפך פשטא, שיהפך את מדת הנאורה והגסות שבו למדת הפשטנות והענוה, והיה תמיד בגדר זקא קטן לפני הקב"ה. (דברי יחיאל)

מדגש

כשדבר יוסף עם-אחיו, היה המליץ בינותם, הוא המתרגמן כפי שתרגם אנקלוס. תפקידו של המתרגמן אינו רק להריק את המלים משפה לשפה אחרת, אלא גם להסביר ולפרש את הדברים, והוא מסייע בקד לקשר בין שני הצדדים שאינם מדברים באותה שפה. כך מפרש רש"י את הנאמר בעזרא "וכתב הנשטתן כתוב ארמית ומתרגם ארמית" - "המכתב היה מפרש בלשון ארמית, וכן בלשון הגמרא "מאן דמתרגם לי" והפנה למי שמפרש ומסביר ולא רק העתקה מלולית. המליץ ישר הוא מי שמחפש בזכותו של אדם אחר, ובקשון נמקה יש לו מור מליצתי ישר ולא כפי הטועים ואומרים מליצה ישרה שהוא תאר על המליצה עצמה. יש אומרים שבג המלצר, המזכיר רק בספר דניאל, שרשו מהמליץ, שכן הוא עומד בין הבשלים לסועדים ומקשר ביניהם במיני מזון.

ממלח

המשפיע רבי חיים שאול ברוק באר פעם בהלצה את דברי יעקב לבניו "וכסף מלונה קחו בידכם": "דיע ידע יעקב, בני מי יתנהגו במצרים בדרך החסידות, ויעשו הכנה רבתי קדם התפלה, וכאשר יבואו המצרים להקניטם על שהם מאחרים את זמן קריאת שמע, מבלי להתחשב בקד שבבך קראו השכם בבקר, ויבירו להם כי 'הקסף משנה' סובר בדברי הרמב"ם, שמו-התורה זמן קריאת שמע הוא בכל חיים, ועד שלש שעות אינו אלא מדרבנן. ומיין שהמצריים מוקלים הם בדברי חכמים כמו הצדוקים והקראים, ויבילו אפוא את תשובתם זו, ויניחו להם לנפשם..."

להתחיל מבראשית בפעם הרביעית!

רב המחר העולמי בכרך רביעי חדש

הספר שהפך לרב המחר העולמי בכרך רביעי חדש, נחשב כיום לספר הכי טוב בעולם. הספר מלא בפרטים מרתקים ומעובד מידוי הדורות פעם מפורטת הימים הקודמים מסודרים לפי פרשת השבוע וממויני ישראל. אשר יעניקו לכם את האפשרות לחפון את שולחן השבת המשפחתי לחוויה מרתקת וחלאת עונת.

חוזר חוזר
מחר שבת מיש
כרטיס א ב ג
ניתן כעת לרכוש
40 ש"ח כרטיס

ניתן להשיג בכל חנויות הספרים וברשת 'בית הספר'

"ויהי מקץ" - אין ויהי אלא לשון צער, ורמז יש פאן לאדם, שאם הוא שריו ב'ויהי', בצער ודאגה, אזי 'מקץ' יקצה ויסייח את מחשבתו מדעתו. כפי שדרשו חז"ל את הפסוק "דאגה בלב-איש ישנהה ודבר טוב ישמחנה", אל תקרי ישנהה אלא יסיחנה מדעתו, ואז יבוא לשמחה ושלוחה. (שיורי מנחה)